

NORGES HØYESTERETT

Den 27. oktober 2004 avsa Høyesterett kjennelse i

HR-2004-01806-A, (sak nr. 2004/773), sivil sak, kjæremål,

Islamsk Kultursenter
Falah-Ul-Muslimeen

(advokat Roe Lauvås – til prøve)

mot

A
B
C
D
E
F
G
H

(advokat Lars Meling – til prøve)

S T E M M E G I V N I N G :

- (1) Dommer **Lund**: Saken gjelder domstolenes adgang til å prøve gyldigheten av vedtak om å nekte personer medlemskap i et islamsk kultursenter og adgang til en tilknyttet moské.
- (2) Islamsk Kultursenter (IKS) ble i henhold til sine vedtekter stiftet 9. november 1998. Ifølge disse vedtektene er Falah-Ul-Muslimeen (FUM), som ble registrert som trossamfunn 12. november 1998, underlagt IKS. Styret for IKS er også styre for FUM, som etter det opplyste ikke har egne vedtekter. Kultursenterets lokale er også moské for trossamfunnet.
- (3) IKS' ”målsettinger” er ifølge vedtektene blant annet å forene alle muslimer i Nord-Rogaland til et islamsk samhold, å styrke islamsk identitet, vise solidaritet og forsvare islam mot angrep, å gi alle muslimske barn i regionen grundig utdanning i islamsk tro, lære og historie, å leve i et fargerikt fellesskap integrert i det norske samfunnet. Videre finnes blant annet bestemmelser om at IKS skal arrangere seminarer, forelesninger, turer og andre aktiviteter, hjelpe og gi råd til medlemmene, følge med i samfunnsutviklingen,

gi uttrykk for sine oppfatninger og eventuelt påvirke fremtidige beslutninger, spesielt i spørsmål som berører islamske interesser.

- (4) Alle muslimske menn, kvinner og barn kan etter vedtektene bli medlem.
- (5) Vedtektene hadde opprinnelig ingen bestemmelse om eksklusjon, suspensjon eller nektelse av medlemskap. En slik bestemmelse ble vedtatt på et ekstraordinært årsmøte i IKS 3. november 2002. Deretter ble det på møtet vedtatt at A, B og C skulle ekskluderes som medlemmer, og at D, E, F, G og H skulle nektes å bli medlemmer. Av vedtaket fremgår at disse åtte "har lov å besøke senteret/moskeen som gjester". Ved brev 27. februar 2003 ble de samme personene underrettet om at de for fremtiden ville bli nektet adgang til kultursenteret, herunder moskeen ved bønnetidene.
- (6) De åtte personene saksøkte IKS ved stevning til Haugesund tingrett datert 7. februar 2003, mot FUM ble stevning tatt ut 15. mai 2003. IKS og FUM krevde prinsipalt avvisning av søksmålene. Tingretten behandlet avvisningsspørsmålet i hovedforhandling sammen med realiteten i saken. Saksøkernes påstander gikk ut på at sakene skulle fremmes (punkt 1) og at saksøkerne skulle tilkjennes saksomkostninger (henholdsvis punkt 6 og 3).
- (7) Saksøkernes realitetspåstand i saken mot IKS inneholdt følgende punkter:

- "2. Eksklusjonene av A, C og B er ugyldige.
3. D, E, F, G og H har rett til medlemskap i IKS.
4. Saksøkerne har ved et medlemskap i IKS rett til å gjennomgå regnskapene, inkludert bilagene, for Islamsk Kultursenter.
5. Saksøkerne har ved et medlemskap i IKS rett til å gjennomgå medlemslister, uten angivelse av fødsels- og personnr."

– og påstanden i saken mot FUM hadde følgende punkt:

- "2. Saksøkerne har adgang til moskéen Falah-ul-muslimen."

- (8) Haugesund tingrett avviste begge søksmålene ved kjennelse 31. oktober 2003 og dømte saksøkerne til betale saksomkostninger til IKS og FUM.
- (9) Saksøkerne påkjærte kjennelsen til Gulating lagmannsrett, som 9. mars 2004 avsa kjennelse med slik slutning:

"I kjæremål mot Islamsk Kultursenter:

1. Søksmål om eksklusjon og medlemskap mot Islamsk Kultursenter fremmes.
2. Tingrettens kjennelse om avvisning av søksmål vedrørende gjennomgang av regnskap med bilag og medlemslister i Islamsk Kultursenter stadfestes.
3. Hver av partene bærer sine omkostninger.

I kjæremål mot Falah-Ul-Muslimen:

1. Søksmål om adgang til moskeen Falah-Ul-Muslimen fremmes.

2. **I saksomkostninger for tingrettens behandling betaler Falah-Ul-Muslimeen til sammen kroner 18 600 – attentusensekshundre – til A, B, C, D, E, F, G og H innen 2 – to – uker fra forkynnelse av denne kjennelse.**
3. **I saksomkostninger for tingrettens behandling betaler Falah-Ul-Muslimeen tilsammen kroner 5 920 – femtusennihundreogtyve – til A, B, C, D, E, F, G og H innen 2 – to – uker fra forkynnelse av denne kjennelse.”**

- (10) Det fremgår av begrunnelsen, og partene er enige om, at det siste pkt. 3 i slutningen gjelder omkostningene ved kjæremålet til lagmannsretten.
- (11) Islamsk Kultursenter og Falah-Ul-Muslimeen påkjærte kjennelsen til Høyesteretts kjæremålsutvalg. Utvalget besluttet at saken i sin helhet skulle avgjøres av Høyesterett. Justitiarius har bestemt at partsforhandlingen skal finne sted etter reglene for ankeforhandling.
- (12) *De kjærende parter, Islamsk Kultursenter og Falah-Ul-Muslimeen, har i korthet anført:*
- (13) Lagmannsretten har tolket tvistemålsloven § 54 feil når den er kommet til at domstolene har kompetanse til å behandle vedtak om eksklusjon/nektelse av medlemskap i IKS og om nektelse av adgang til moskeen Falah-Ul-Muslimeen.
- (14) Tvistemålsloven § 54 må tolkes i lys av Grunnloven § 2 og Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK) artikkel 9 nr. 1, jf. også artiklene 10 nr. 1 og 11 nr. 1. Det er ikke bare enkeltindivider som er beskyttet ved disse bestemmelsene, som har religiøst mangfold som et vesentlig formål. Retten til fri religionsutøvelse forutsetter at trossamfunn og foreninger der trosspørsmål står sentralt, er autonome. Dette innebærer også frihet til å avgjøre hvilke personer som kan være tilknyttet trossamfunnet, jf. også EMK artikkel 9. nr. 2, som understreker betydningen av andres rettigheter og friheter. At ikke domstolene kan overprøve slike beslutninger, tilsies også av tungtveiende reelle hensyn.
- (15) FUM er et rent trossamfunn. IKS er en religiøs forening der trosspørsmålet står helt sentralt, jf. vedtektenes målsettinger. Domstolene kan således ikke blande seg inn i spørsmålene om hvem som skal være medlemmer, og hvem som skal ha adgang til moskeen.
- (16) Trossamfunn faller ikke inn under de rettsregler som gjelder foreninger i sin alminnelighet, men må ses som en egen rettsdannelse som følger sine egne regler. Domstolene kan heller ikke behandle vedtak om nektelse av medlemskap i religiøse foreninger som ikke er begrunnet i trosspørsmål, men i andre omstendigheter. Skulle det være slik at domstolene kan prøve slike andre omstendigheter, må saksøkernes pretensjoner være avgjørende for spørsmålet om saken kan fremmes. Saksøkerne har ikke pretendert at det er andre forhold enn trosspørsmål som har begrunnet vedtakene.
- (17) De kjærende parter har for øvrig vist til flere avgjørelser av Høyesterett og Høyesteretts kjæremålsutvalg og av EMD, og til uttalelser i den juridiske teori, som anføres å støtte deres syn.
- (18) IKS og FUM har nedlagt slik påstand:

”A. I kjæremål mot Islamsk Kultursenter

1. Lagmannsrettens kjennelse oppheves og saken hjemvises til lagmannsretten til ny behandling.
2. Kjærende part tilkjennes sakens omkostninger både for lagmannsrett og Høyesterett.

B. I kjæremål mot Falah-Ul-Muslimeen

1. Lagmannsrettens kjennelse oppheves og saken hjemvises til lagmannsretten til ny behandling.
2. Kjærende part tilkjennes sakens omkostninger for lagmannsretten og Høyesterett.”

(19) *Kjæremotpartene, A, B, C, D, E, F, G og H, har i korthet anført:*

(20) Tvistemålsloven § 54 er en rettslig standard. Vilklårene her kan ikke avgrensnes ved klare og entydige kriterier. Avgrensningen må bero på en konkret vurdering og på skjønn. Det må legges vekt på om det er naturlig og rimelig at den foreliggende tvist skal kunne bringes inn for domstolene. Det må foretas en avveining mellom betydningen for enkeltindividet og hensynet til foreningens behov for selvdømme.

(21) De vedtak saken gjelder, er, som lagmannsretten legger til grunn, meget viktige for saksøkerne. IKS er et sentralt møtested for muslimer i Haugesundområdet og har stor velferdsmessig betydning. Tilsvarende gjelder adgangen til felles religionsutøvelse i moskeen. Å bli utestengt oppfattes som svært krenkende. IKS og FUM er i realiteten to sider av samme sak.

(22) Det er betydningen av vedtaket for kjæremålsmotpartene som er avgjørende for søksmålsadgangen. Tvisten er ikke en tvist om trosspørsmål. At domstolenes prøvelserett i forhold til rene trosspørsmål kan være begrenset, er for øvrig en del av det materielle rettsspørsmål.

(23) Rettspraksis viser at det, i tråd med en øket vektlegging av enkeltindividets interesser, er skjedd en klar utvidelse av søksmålsadgangen etter tvistemålsloven § 54. Utviklingen er forsterket etter inkorporeringen av EMK i norsk rett.

(24) A mfl. har nedlagt slik påstand:

”1. Kjæremålet forkastes.

2. Kjæremotpartene tilkjennes sine saksomkostninger for Norges Høyesterett.”

(25) Jeg bemerker innledningsvis at Høyesteretts kompetanse ved behandlingen av kjæremålet er begrenset til å prøve lagmannsrettens saksbehandling og generelle lovtolkning, jf. tvistemålsloven § 404.

(26) *Jeg er kommet til at lagmannsrettens kjennelse må oppheves på grunn av uriktig lovtolkning.*

(27) Ved sin drøftelse av om vilklårene for å reise søksmål etter tvistemålsloven § 54 foreligger, foretar lagmannsretten en gjennomgang av rettspraksis angående søksmål om

nektelse av medlemskap i foreninger av ulik art. Lagmannsretten fremhever her at begrepet rettslig interesse i § 54 må avgrenses ved skjønn, der det i grensetilfeller vil være avgjørende om det er naturlig og rimelig å gi søksmålsadgang. Gjennomgangen konkluderer med at søksmålsadgang nektes når det gjelder medlemskap i sammenslutninger av privat karakter, men tillates når det er tale om foreninger av større betydning og viktighet. Deretter heter det i lagmannsrettens kjennelse:

”Av vedtektene for IKS fremgår blant annet at IKS er en ”...ideell ... og demokratisk organisasjon ...” IKS skal representere medlemmene overfor myndighetene, og fungere som hovedorganisasjon i Haugesund. Falah-Ul-Muslimeen (den islamske menigheten) er underlagt IKS. Av vedtektenes ”målsettinger” fremgår blant annet at alle muslimer i Nord Rogaland skal forenes til et Islamsk samhold, og alle muslimske barn i regionen skal gis en grundig utdanning i Islamsk tro, lære og historie. Av vedtektenes ”virksomhet” fremgår blant annet at IKS skal arrangere felles kulturelle aktiviteter som seminarer, konferanser, forelesninger, turer, interne aktiviteter og lignende. Videre skal IKS følge med i samfunnsutviklingen og eventuelt påvirke fremtidige beslutninger. Alle muslimske menn, kvinner og barn kan bli medlem.

... .

IKS fremstår som en viktig og sentral samlingsplass for muslimer i Haugesundsområdet. Når IKS både har kontroll over byens moské og skal representere medlemmene overfor myndighetene, vil IKS representere et sentralt og viktig organ for muslimene og ha en stor velferdsmessig betydning. Holdes man utenfor vil det kunne medføre betydelig redusert innflytelse og utelukkelse fra sosiale relasjoner. Lagmannsretten finner at IKS har en slik betydning og viktighet for de som holdes utenfor at en slik eksklusjon eller nektelse av medlemskap må kunne prøves for domstolene.”

- (28) Lagmannsretten har videre gitt uttrykk for at også for trossamfunn må grensen, som ved foreninger for øvrig, trekkes ut fra trossamfunnets betydning, og om det er naturlig og rimelig at søksmålsadgang tillates. Det kan ikke føre til nektelse av søksmålsadgang at IKS også er et trossamfunn, så lenge IKS som ”sosial og samfunnsmessig institusjon har en betydning ut over det religiøse ... selv om institusjonen som trossamfunn – isolert sett – kunne trekke i motsatt retning”.
- (29) Når det særskilt gjelder søksmålet mot Falah-Ul-Muslimeen om nektelse av adgang til moskeen, tilføyer lagmannsretten:

”... Av vedtektene for IKS § 1 pkt. 1.9 fremgår av Falah-Ul-Muslimeen er underlagt IKS. Dette innebærer at kjærende parter vil bli utestengt fra kultursenteret ved bønnetidene.

Til en viss grad må et trossamfunn selv kunne bestemme hvem som skal få tilgang til møter, messer etc. I nærværende sak er det imidlertid et faktum at Falah-Ul-Muslimeen er knyttet tett opp mot og underlagt IKS. Under henvisning til den rolle IKS har for muslimene i området, både velferdsmessig, samfunnsmessig og religiøs, jf. ovenfor om dets rolle i lokalsamfunnet, finner lagmannsretten at kjærende parter har rettslig interesse i å få prøvd spørsmålet om de har adgang til moskéen for domstolene.”

- (30) Ifølge lagmannsretten må – slik jeg oppfatter premissene – loven forstås på den måten at når et vedtak i religiøse foreninger/samfunn om eksklusjon/utestengning er av slik betydning for dem som rammes som i denne saken, må søksmålsadgang tillates uavhengig av hva som er begrunnelsen for vedtaket, og hva som fra saksøkernes side pretendes som grunnlag for det materielle krav. Denne lovforståelsen er etter min oppfatning ikke riktig.

- (31) Et vilkår for adgangen til å få vedtaket rettslig prøvet må være at søksmålet ikke forutsetter noen vurdering av trosspørsmål fra domstolens side. Dette må følge av religionsfriheten som er fastslått i Grunnloven § 2 første ledd og EMK artikkel 9 nr. 1. Jeg ser det som klart at retten til fri religionsutøvelse også omfatter retten til å danne autonome religiøse samfunn. Det er også forutsatt i trossamfunnsloven av 13. juni 1969 nr. 25, jf. blant annet §§ 1 og 7. I EMDs avgjørelse 26. oktober 2000 i saken Hasan og Chaush mot Bulgaria, avsnitt 62, heter det om dette:

”Where the organisation of the religious community is at issue, Article 9 of the Convention must be interpreted in the light of Article 11, which safeguards associative life against unjustified State interference. Seen in this perspective, the believers’ right to freedom of religion encompasses the expectation that the community will be allowed to function peacefully, free from arbitrary State intervention. Indeed, the autonomous existence of religious communities is indispensable for pluralism in a democratic society and is thus an issue at the very heart of the protection which Article 9 affords. It directly concerns not only the organisation of the community as such but also the effective enjoyment of the right to freedom of religion by all its active members.”

- (32) Retten til å danne autonome religiøse samfunn må innebære at samfunnet selv har den fulle rådighet over religiøse spørsmål forbundet med virksomheten. Domstolene kan på ingen måte blande seg inn i det religiøse samfunns trossuverenitet. Av dette følger den prosessuelle konsekvens at søksmål mot samfunnet som forutsetter en bedømmelse av religiøse spørsmål, må avvises.
- (33) Autonomien for det religiøse samfunn kan imidlertid ikke gå så langt at vedtak om nektelse av medlemskap og utestengning fra trosfellesskapet ikke i noe tilfelle kan prøves for domstolene, uavhengig av hva som pretenderes av saksøkerne som grunnlag for det materielle krav som fremsettes. Trossamfunn er av ulik karakter, men vil uansett kunne ha stor velferdsmessig betydning for medlemmene. Ikke sjelden driver de også virksomhet av kulturell, sosial eller økonomisk karakter der troselementet kan være fraværende eller lite fremtredende. Tilsvarende gjelder virksomhet med sikte på å påvirke politiske og andre beslutninger i samfunnet.
- (34) Selv om troselementet står sentralt i et religiøst samfunn, vil nektelse av medlemskap og andre tyngende sanksjoner kunne være begrunnet i omstendigheter uten tilknytning til trosspørsmål. Slike vedtak kan også være truffet uten at de saksbehandlingsregler vedtektene for det religiøse samfunnet selv stiller opp, er fulgt. Vedtakene kan være bygget på et vesentlig uriktig faktum, og grunnleggende rettssikkerhetsnormer kan være tilsidesatt, jf. i denne forbindelse trossamfunnsloven § 10, som begrenser adgangen til å bruke press for å få noen til å gå inn i eller ut av samfunnet. Så lenge det dreier seg om vedtak av stor velferdsmessig betydning for den som rammes, og søksmålet ikke forutsetter en vurdering av religiøse spørsmål, kan det etter min mening ikke avvises. Hvorvidt søksmålet forutsetter en slik vurdering, vil, som jeg har pekt på, i utgangspunktet måtte avgjøres ut fra karakteren av de krav som er fremmet, og saksøkernes pretensjoner til støtte for kravene.
- (35) Selv om et søksmål, ut fra det jeg hittil har sagt, fremmes til realitetsavgjørelse, vil hensynet til det religiøse samfunns selvråderett kunne begrense domstolenes prøvelsesrett. Det kan oppstå avgrensingsproblemer i forhold til religiøse spørsmål, men også andre sider ved selvråderetten kan innebære begrensninger. Som understreket i Woxholth, Foreningsrett, 1999, side 58–59, vil foreningsrettslige regler ikke uten videre

være anvendelige, men vil eventuelt måtte modifiseres og tilpasses det religiøse samfunns virksomhet. Ved tilpasningen må det også tas hensyn til det enkelte samfunns egenart.

- (36) Saksøkernes påstander for tingretten inneholdt også krav om at de ”har rett til medlemskap i IKS”, og at de ”har adgang til moskeen Falah-ul-muslimeen”. Dette er krav som domstolene med sin begrensede prøvelsesrett ikke kan gi dom for, og kravene skulle derfor ikke under noen omstendighet vært fremmet til realitetsbehandling. Kjæremålsmotpartene har under Høyesteretts behandling gitt uttrykk for at meningen har vært å kreve de respektive nektelsesvedtak kjent ugyldige. En eventuell opprydding i dette vil måtte skje ved den fortsatte behandling i lagmannsretten.
- (37) Kjæremålet har ført frem, og de kjærende parter har nedlagt påstand om saksomkostninger. Saken har imidlertid reist prinsipielle spørsmål av en slik karakter at saksomkostninger ikke bør tilkjennes for noen instans. I lagmannsretten ble saksomkostninger ikke tilkjent i kjæremålet mot Islamsk Kultursenter som bare delvis førte frem – tingrettens avvisning av saksøkernes påstand, punktene 4 og 5, ble stadfestet – jf. tvistemålsloven § 174 første ledd. Opphevelsen av lagmannsrettens kjennelse må derfor også omfatte omkostningsavgjørelsen.
- (38) Jeg stemmer for denne

K J E N N E L S E :

I kjæremålet fra Islamsk Kultursenter:

1. Lagmannsrettens kjennelse, slutningen punkt 1 og 3, oppheves, og saken hjemvises til fortsatt behandling ved lagmannsretten.
2. Saksomkostninger tilkjennes ikke for noen instans.

I kjæremålet fra Falah-Ul-Muslimeen:

1. Lagmannsrettens kjennelse oppheves, og saken hjemvises til fortsatt behandling ved lagmannsretten.
2. Saksomkostninger tilkjennes ikke for noen instans.

- (39) Dommer **Coward:** Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende.
- (40) Dommer **Støle:** Likeså.
- (41) Dommer **Bruzelius:** Likeså.
- (42) Justitiarius **Schei:** Likeså.

(43) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

K J E N N E L S E :

I kjæremålet fra Islamsk Kultursenter:

1. Lagmannsrettens kjennelse, slutningen punkt 1 og 3, oppheves, og saken hjemvises til fortsatt behandling ved lagmannsretten.
2. Saksomkostninger tilkjennes ikke for noen instans.

I kjæremålet fra Falah-Ul-Muslimeen:

1. Lagmannsrettens kjennelse oppheves, og saken hjemvises til fortsatt behandling ved lagmannsretten.
2. Saksomkostninger tilkjennes ikke for noen instans.